

ΤΑ ΓΕΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΝΤ*

Σ' ἓνα δωμάτιο ἀπλᾶ ἐπιπλωμένο, ἔμπρὸς σ' ἓνα γραφεῖο φορτομένο ἀπὸ χαρτὰ βαλμένα μὲ τάξη, κάθεται ἓνας γέρος. Θὰ διαβάξει χωρὶς ἀμφιβολία κανένα δύσκολο βιβλίο. Οἱ ρυτίδες τοῦ μετώπου του βαθουλώνουν ἀπὸ τὴν προσπάθεια. Τρεῖς φορές τὰ μάτια μελετοῦν τὶς ἴδιες γραμμὲς καὶ ὁμως τὸ κεφάλι ταλαντεύεται κι' οἱ ρυτίδες ὅλο καὶ περισσότερο χουφτιάζουν. Θὰ εὕρισκε, ἄραγε ὁ θεατής, τὴν ἀντίληψη καὶ τὴν καλὴ θέληση τοῦ γέρου τραγικὲς ἢ κωμικὲς; Ἴσως τραγικὲς νὰ φέρουν τὰ δάκρυα καὶ κωμικὲς νὰ προσεγήσουν γέλοια ἐξωφρενικά. Ἐκεῖνος ποὺ μάταια προσπαθεῖ νὰ καταλάβει ὀνομάζεται Κάντ, καὶ τὸ βιβλίο ποὺ ἀνωφέλευτα προσπαθεῖ νὰ ἐννοήσῃ λέγεται «Κριτικὴ τοῦ Ἄδολου Λογισμοῦ»

Ὁ φιλόσοφος ἀκουμπᾷ τοὺς ἀγκωνές του πάνω στὸ τραπέζι ὅπου εἶναι ἔμπρὸς του τὸ βιβλίο, κλειστὸ σὰν παρθένα σὲ γεροντικὴ ἀδυναμία. Σηριῖζει τὸ πιγυῖνι του στὸ χέρι του. Σὲ ποιά ἄραγε ἀκαθόριστη χώρα νὰ τραποῦν τώρα τὰ βλέμματά του ;.. Νά, ἀργὰ καὶ βαρεῖα γλυστροῦν δυὸ δάκρυα στὰ μάγουλά του καὶ κυλοῦν πάνω στὸ τυπωμένο χαρτί. Ἀνάμεσα στὰ δάκρυα αὐτὰ ποὺ ἀγνοεῖ κι' αὐτὸς ὁ ἴδιος ἓνα χαμόγελο θλιβερότερο ἀπὸ ὅλα τὰ δάκρυα ξαρώνει τὸ σῆμα του.

KANT (μὲ τὴν ξακουστὴν σὰν εὐνούχου φωνή του). Ἡ μεγάλη μου ἐλπίδα—πράγμα παράξενο καὶ θλιβερό—εἶναι νὰ πιστεύω πὼς τελείωσα ὅμοιος μὲ νεκρό, ἢ πὼς ἔχω πάνω κάτω ξεμωραθεῖ. Γιατί, ἂν μοῦ μένει λίγο μυαλό, πρέπει τὸ ἔργον μου σὲ ὅλους ν'αἶναι ἀκατάληπτο. Γιατί ἐκεῖ μέσα (χτυπᾷ μὲ τὴ γροθιά του πάνω στὸ γραφεῖο) δὲν ὑπάρχουν παρὰ λέξεις... λέξεις... *flatus vocis*... Οἱ φίλοι μου μὲ βεβαιώνουν πὼς ἐννοοῦν. Κάποτε τοὺς πιστεύω μεθ' ὅσων ἀπὸ τὸ πιὸ καλὸ κρασί, μὲ τὴ σκέψη πὼς ἀποβλακώθηκα. Ἄλλοτε ὁμως, αἰσθάνομαι στοὺς κρασσατομύς τοῦ λόγου των, τὸν βαθύτατον οἶκτον καὶ ξερονῶ στὰ κρυφά, λίγο, κρασί, χαρὰ καὶ μεθύσι. Τί εἶμαι λοιπόν; Ὁ γέρος ποὺ αἰσθάνεται νὰ σωριάζεται πάνω του ὅλη ἡ ζωὴ του ὅλες οἱ κινήσεις τῆς ζωῆς του... Ὁ δίκαιος Ὁράτιος μένει ἀπαθὴς ἔμπρὸς στὸ κατρακύλισμα τοῦ κόσμου ποὺ τότε συντρίβει. Αἰσθανόμουν ἄλλοτε τὸν ἑαυτό μου πιὸ θαρραλέο. *Pereat mundus, fiat iustitia*. Γιὰ τὴν δικαιοσύνη γιὰ τὴν ἀλήθεια θάθελα νὰ ἐξεμηδενίζοταν ὁ κόσμος. Ἐ! δὲν ἐνόμισα πὼς σὲ ἐξεμηδένισα κόσμε τῆς δογματικῆς ψευτιᾶς; Ἐπειτα στὰ θεμέλια τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ πρακτικοῦ λογισμοῦ θέλησα νὰ χτίσω τὸ σῆμα τῆς ἀλήθειας. Αἰσθάνομαι νὰ σωριάζονται πάνω μου, μέσα μου, καὶ τὰ κατασκευάσματά μου, κι' ὁ ἴδιος ἑαυτός μου... Κατάντησα νὰ ζουλεύω τὸν καθένα ποὺ λέγει ἓνα λόγο καταληπτό, ὅς εἶναι καὶ ψεύτικος τὸν καθένα ποὺ πραγματοποιεῖ μιὰ

* Κεφάλαιο ἑνὸς μελλοντικοῦ βιβλίου : *Les Apparitions d'Ahasvérus*.

κίνηση ἀποτελεσματική, ὥς εἶναι καὶ ἐγκληματική. Εἶμαι ἓνας πού τίποτα δὲν ἔκαμε καλὸ οὔτε κακὸ· πού δὲν εἶπε τίποτα, οὔτε ἀλήθεια οὔτε ψέμμα. Δὲν ἔζησα. Ἐγέμισα σαπουνώφουσκες πού χωρὶς ν' ἀφήσουν ἵχνος σκάζουν μέσα στὰ γέλοια τοῦ ἀέρα. Ἡ ἐβγήκα ἄραγε ἀπὸ τὸ μηδέν; (Ξεθυμαίνει μ' ἓνα γέλοιο ἀξιολύπητο, σχεδὸν τρελλό.) Πρέπει νὰ ὑπάρχουν λέξεις μέσα στὸ μηδέν. Ἀκόμα καὶ τὸ μηδέν, τὸ φαντάζομαι σὰν σκαλωσιὰ καὶ σὰν σώριασμα λέξεων. Λέξεις χωρὶς σημασίαν, τίποτε δὲ θὰ ἤμποροῦσε καλλήτερά νὰ συμβολίσαι ἓνα κενὸ πού θὰ ὑπῆρχε. Μὰ ὑπάρχει ἄραγε ἄλλο μηδέν ἀπὸ τὸ μηδέν τῶν λέξεων ἱκανῶν γιὰ νὰ μὴ λένε τίποτα; Ὑπάρχει ἄραγε ἄλλο μηδέν ἀπὸ αὐτό;

(Ἀπασχολημένος ὅπως ἦταν δὲν μπόρεσε ὁ Κάντ ν' ἀντιληφθῇ πῶς ἡ πόρτα τῆς κάμαράς του ἀνοίξε καὶ πάλι ἔκλεισε. Ἐνα χέρι ἀκούμπησε στὸν ὤμὸ του. Γύρισε. Μηχανικὴ κίνηση. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν του, τίποτα βεβαίως, δὲν ἤμποροῦσε νὰ τὸν ἐνδιαφέρει. . . Τὸ ἀπλανές βλέμμα του δὲν ξέρει πιά τί εἶναι μιὰ ἐπαφή, βυθισμένο ὅπως ἦταν στὸ ὑποσυνειδητό, ζητεῖ ὅμως νὰ βρεῖ καὶ πιθανῶς δὲ βλέπει τίποτα. Σὲ λίγο ὁ φιλόσοφος συρμένος ἀπὸ ἓνα νικηφόρο βάρος, ξαναπέφτει στὰ βιβλία του. Τὸ χέρι ὅμως ξανακουμπᾷ πάνω του. Αὐτὴ τὴ φορά τὸν ταράζει. Λόγια ἐπίσης, πιὸ δραστικά ἴσως τὸν στρώχουν.)

ΑΧΑΣΘΗΡΟΣ (μὲ σοβαρὴ φωνή.) Ὁ Ἀχάσθηρος, πού ἀπὸ δέκα ὀχτὼ αἰῶνες δὲ μπόρεσε νὰ ζήσει οὔτε νὰ παιθάνει, χαιρετᾷ τὸν Ἐμμανουὴλ Κάντ πού σὲ ὀλάκαιρη μιὰ ζωὴ κοινοῦ θνητοῦ δὲν κατάφερε νὰ πεῖ κάτι καὶ οὔτε νὰ σωπάσει.

ΚΑΝΤ Ὅμολογεῖς, ἐσύ· δὲν προσπαθεῖς νὰ μ' ἀπατήσεις ὅπως ἐκεῖνοι πού μ' ἀγαποῦν μὲ δὲν ξέρω πιὸ προσβλητικὸ οἶκτο. Δὲν εἶναι ἔτσι; δὲν ὑπάρχει τίποτα μέσα στὸ βιβλίό αὐτό. . . τίποτα τὸ καταληπτὸ καὶ ἀπὸ κανένα; . . .

ΑΧΑΣΘΗΡΟΣ Τίποτα.

ΚΑΝΤ Ἀχ! (Ἀρπᾷ τὶς σελίδες μὲ τὰ δύο του χέρια, ἕτοιμος νὰ τὶς σκίσει.)

ΑΧΑΣΘΗΡΟΣ (ἐμποδίζοντάς τον). Μπορεῖς νὰ καταστρέψεις ὅλα τὰ βιβλία;

ΚΑΝΤ Τί λές;

ΑΧΑΣΘΗΡΟΣ Δὲν ὑπάρχει τίποτα περισσότερον στὰ ἄλλα. Οὔτε ἀκόμη σ' ἐκεῖνα πού ἡ ἀνότητὴ εὐλάβεια τῶν λαῶν ἀποκαλεῖ ἐβραϊκά, ἀραβικά, ἐλληνικά «τὸ Βιβλίον».

ΚΑΝΤ Προσπαθεῖς νὰ ἀποσπάσεις τὸ μαχαίρι πού ἔμπηξες μέσα στὴν καρδιά μου. Μὰ ἡ ἀργυρὴ σου εὐσπλαχνία ὅ πόσον εἶναι σκληρότερη ἀπὸ τὴν εὐκρίνεια. Πιστεύεις πῶς ἔσβυσες μιὰν ἀπελπισίαν ἀπλώνοντάς την. Πιστεύεις πῶς παρηγορεῖς τὸν Ἐμμανουὴλ Κάντ, ἂν καταστήσεις ἀπαρηγόρητη σ' αὐτὸν ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα;

ΑΧΑΣΘΗΡΟΣ Ἀπαλλαγμένος ἀπὸ οἶκτο καθὼς καὶ ἀπὸ χαιρεκακία, ἀδιαφορώντας ἂν παρηγορῶ ἢ καθιστῶ κάποιον ἀπαρηγόρητο λέγω, χωρὶς νὰ πολυσκοτίζομαι γιὰ τ' ἀποτελέσματα, τὴν ἀλήθειαν.

KANT (ὕστερα ἀπὸ ἓνα διαπεραστικὸν βλέμμα). Ψεύδεσαι. Εἶσαι κακός.
ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Οὔτε καλὸς οὔτε κακός. Οἱ στάσεις πού ἐπιδέχονται τὰ ἐπίθετα αὐτὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι στάσεις νεροῦ στὸν ποταμὸ τοῦ χρόνου. Ἐγὼ εἶμαι ὥσθ τοῦ ποταμοῦ. Κύττα σὲ μὲ ἓνα ἑξόριστο τοῦ χρόνου.

KANT Πιστεύεις λοιπὸν τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους μέσα στὸ χρόνο ;

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἀναμφιβόλως.

KANT Ἀπατᾶσαι. Ὁ χρόνος εἶναι ἐντὸς μας.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ (σηκώνοντας τοὺς ὤμους). Βάλλε μέσα μας ἐπίσης ὅλο τὸν χῶρο, ἀφοῦ εἶσαι ἐκεῖ.

KANT Μάλιστα, τὸν χῶρο ἐπίσης. (Σὲ μιὰ ἀπόλυτη σιγὴ τὰ μάτια του καὶ τὸ μέτωπό του φωτίζονται σιγὰ ἀπὸ πνεῦμα καὶ χαρά.) "Ἀχ ! ξαναβρίσκω μέσα μου, καθάρια σὰν τὴν ὥραία μέρα, τὴ θεωρίαν πού ἔγραψα. Δὲν ξέρεις πῶς ἀνακάλυψα τὴν πιὸ μεγάλη καὶ τὴν πιὸ γόνιμη ἀλήθεια ; (Σηκώνεται, σὰν γεμᾶτος ἀπὸ ἐνθουσιασμό.) Ὁ Γαλιλαῖος δὲν μετατόπισε παρὰ μιὰ κίνηση. Πρὶν ἀπὸ κεῖνον ἔβλεπαν νὰ γυρᾷ ὁ ἥλιος. Ὑστερα, μ' ὅλη τὴν συνένοχη ψευδιῶν ματιῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν βλέπομε νὰ γυρᾷ ἡ γῆ. Ἀξιοθαύμαστη ἀλλαγὴ, ἑκατομμύρια φορὲς πιὸ θαυμαστὴ ἀπὸ τὴν ἀνατροπὴ εἴτε ἀπὸ τὴν ἰδρυσὴ ἐνὸς κράτους. Στοίβαξε τὸν ἓνα πᾶνω στὸν ἄλλο, χίλιους Ἀλέξανδρους καὶ χίλιους Καίσαρες· τὸν περίβλεπτον ὅμως γίγαντα πού ἔτσι σχηματίζεις, πρόσεξε μὴ τὸν παραβάλλεις μὲ τὸ Γαλιλαῖο : θὰ ἔβλεπες ὅτι ἐδημιούργησες ἓνα γελοῖο νᾶνο. Νὰ μπεῖ ὁ οὐρανὸς κ' ἡ γῆ στὴ θέσῃ τους, ν' ἀποκατασταθεῖ ἡ αἰώνια τους ἰσορροπία, νὰ ὡς τὸν ἐρχομό μου τὸ πιὸ μεγάλο κατόρθωμα. Οἱ ποιητὰι κρατήσανε τὸν οὐρανὸ λίγες ὥρες μὲ τὸν Ἡρακλῆ τους. Ὁ Γαλιλαῖος αὐτός, πού φαίνεται ἴσως νεκρὸς στὴ φτωχίᾳ τους φαντασία, θὰ τὸν βιαστᾷ πάντα.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ (χωρὶς προσποίηση καμμιὰ) Στὸν καιρὸ του, ἐπρόβαλα στὸ Γαλιλαῖο σου μερικὲς παρατηρήσεις πού ἐστάθηκε ἀνίκανος νὰ τὲς λύσει.

KANT (χωρὶς νὰ ἔχει ἀκοῦσει.) Μὰ τὸ βαθυστόχαστο ἔργο τοῦ Γαλιλαίου, ἄχ ! πῶς παρουσιάζεται μικρὸ πρᾶγμα κοντὰ στὴν ἐργασία τῆς εὐτυχίας μου. . . Εἶμαι μακρὸν ἀπὸ κάθε περηφάνεια. Εἶμαι ἓνας κακομοίρης γέρος, ἓνα φτωχὸ ἐρεϊπίο. Ἴσως μέσα σὲ μιὰν ὥρα καταστῶ ἀνίκανος νὰ καταλάβω ὅτι ἔγραψε ἡ δύναμις μου. Νὰ εἶμαι σχεδὸν τυφλός : οἱ ἄλλοτε ὀλήθεις μου, πλημμυρισμένες ἀπὸ φῶς κλείνουν σ' ἓνα ἀπότομο καὶ φριχαστικὸ σκοτάδι τὰ μάτια μου. Ἡ ἀντιλογία σου μοῦ ἀπέδωσε μιὰν ὥρα πνεύματος. Ἐναντίον σου θὰ ὑπερασπιστῶ, θὰ προσπαθίσω νὰ σώσω, ὅχι τὰ βιβλία τοῦ Ἐμμανουὴλ Κάντ, ἀλλὰ τὴν κληρονομία τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ Γαλιλαῖος μετέφερε τὴν κίνηση ἀπὸ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ, ἀντικατέστησε τὸν ἵλιγγο μὲ τὴν ἁρμονία. Ἐξάλειψα ἓνα χειρότερο καὶ πιὸ ἀπέραντο ἵλιγγο· ἐρρῦθμισα μιὰν ἀνθρωπινότερη ἁρμονία. Συνέλαβα τὸν χρόνο καὶ τὸν χῶρο, γονάτισα τὰ ἀπέραντα αὐτὰ σχήματα καὶ τὰ ἔκαμα νὰ μποῦν στὸν ἀνθρώπο, τὸ δημιουργό τους ὡς ἐμένα ἀσυνειδήτητα ὡς ἐμένα σκλάβο

τῶν παιδιῶν του. ὦχ ! τὸ ξέρω ἡ Κριτική μου δὲν εἶναι παρὰ ὁ πρόλογος τῆς φιλοσοφίας. Ἀνοιξα ὁμως τὴν πόρτα. Πίσω μου, θὰ μποῦνε.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἡ πόρτα εἶναι σχεδὸν πάντα κλειστή στὸ τωρινό σου πνεῦμα.

ΚΑΝΤ Τί πειράζει, ἀφοῦ τὸ ἔργο μου ἐτελείωσε.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἄρα τὸ σημερινό σου πνεῦμα εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα σχεδὸν τὰ πνεύματα στὸ ἀκρότατο σημεῖο τῆς δυνάμεις τους. Λίγοι θὰ σὲ καταλάβουν.

ΚΑΝΤ Οἱ ἄνθρωποι εἶναι σπάνιοι. Διαδέχονται οἱ μὲν τοὺς δὲ σ' ἕνα διάστημα αἰώνων. Μόλις ὑπάρξει ἓνας γιὰ ν' ἀκούσει, ἔξακολουθεῖ τὴ φράση πού ἔχει ἀρχίσει προτῆτερα του. Ὅταν ὁ Σωκράτης ἔλεγε «Γνῶθι σ' αὐτὸν» μήπως ἐμένα δὲν ἔκραζε ἀπὸ τὰ βάθη τῶν χρόνων ; Δὲν χρειάστηκαν πιότερα ἀπὸ δυὸ χιλιάδες χρόνια γιὰ νάρθω ἐγώ. Θὰ χρειαστοῦν ἴσως λιγότερα ὅπως ἐκεῖνος πού καλῶ ἐρθεῖ καὶ φτιάξει τὴ μεταφυσική τῆς ὁποίας ἐπρόταξα τὰ ἀναλείωτα προλεγόμενα. Εἶμαι ἥσυχος : ἡ ἐπίκλησή μου ὅπως ἡ ἐπίκληση τοῦ Σωκράτη εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνες πού δὲν τίς σταματοῦν τὰ βουνὰ καὶ ὅπου ὁ μάταιος θόρυβος τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν γεννεῶν δὲν πνίγει.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ (μ' ἕνα πικρὸ γέλιο). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ὁ χρόνος εἶναι ἐντός σου.

ΚΑΝΤ Εἶναι ἓνας ἀπὸ τίς μορφές μου.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἐντός σου λοιπὸν ὅ,τι ὁ χρόνος περικλείει. Ἐντός σου οἱ ἄνθρωποι τῆς χτές, τῆς σήμερον, τῆς αὔριον, τὰ ζῶα, τὰ φυτά, οἱ πέτρες κι' οἱ θάλασσες κι' ὁ οὐρανὸς καὶ ὅ,τι ὑπῆρξε, ὑπάρχει καὶ θὰ ὑπάρξει.

ΚΑΝΤ Ἐντός μου ὁ χρόνος καὶ ὅ,τι στὸν χρόνο. Εἶσαι ὁμως βέβαιος ὅτι ὁ χρόνος ἐμπερικλείει ὅ,τι λέγεις μὲ τὴν ἔννοια πού τοῦ ἀποδίδεις ;

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Τί πιὸ καταφανές ;

ΚΑΝΤ Ὁ χρόνος δὲν ἐμπερικλείει τίποτα στὸν ἴδιο ἑαυτὸν του. Ἐμπερικλείει μονάχα τὴν αἰσθητὴ γνῶσιν τῶν πραγμάτων. Εἶναι μιὰ μορφή τῆς αἰσθαντικότητός μου καὶ τίποτα ἄλλο.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἄν δὲν εἶσαι ἐντός τοῦ χρόνου, πῶς ἀλλάζεις ;

ΚΑΝΤ (γελώντας). Δὲν θᾶμαι ὁ πρῶτος κατακτητὴς μεταμορφωμένος ἀπὸ τὴν ἰδία του κατάκτηση.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ (μὲ περιφρόνηση). Ἄν νομίζεις ὅτι μοῦ ἀπῆντησες...

ΚΑΝΤ Δὲν πιστεύω πῶς σοῦ ἔχω ἀπαντήσῃ. Καὶ δὲν πιστεύω ἐπίσης πῶς δεφεύλω νά σοῦ ἀπαντήσω. Ἐνας φιλόσοφος δὲν ἀπαντᾷ παρὰ μόνο στὸν ἑαυτό του.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Εἵκολλη μέθοδος !

ΚΑΝΤ Λιγότερο ἀπ' ὅτι νομίζεις. Τὰ ζητήματα πού προβάλλει στὸν ἑαυτὸν του ὁ φιλόσοφος εἶναι κατὰ τρόπο διαφορετικὰ νέα καὶ δύσκολα ἀπὸ ἐκεῖνα πού τοῦ προβάλλουν οἱ ἄνθρωποι. Ἐχω λύσει ἀπὸ αὐτὰ ὅσα κανεῖς δὲν ὠνειρεύτηκε. Δὲν ἀπασχολοῦμαι ὁμως μὲ τίς ἐπιπόλαιες ἀντιλογίες.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Θεωρεῖς ἐπιπόλαιη κάθε παρατήρηση πού σ' ἐνοχλεῖ.

KANT Θεωρῶ ἐπιπόλαιο καθεὶ πού ἀντὶ νὰ εἶναι εἰλικρινὲς εἶναι ἐχθρικό. Θεωρῶ ἐπιπόλαιη τὴν παρατήρησει ἐκεῖνη πού ἀπευθύνεται σ' ἓναν ἄνθρωπο γιὰ νὰ τὸν τυραννήσει, ὅχι σὲ μιὰ θεωρία γιὰ νὰ τὸν βάλλει ὑπὸ δοκιμασίαν. Βλέπω καθαρὰ πῶς ἤρθες σὰν ἐχθρός. Ἡ ἐχθροτά σου ἐσήκωσε στὴν διάπλατη θάλασα τῶν γερατειῶν μου ἓνα νεανικό κῆμα πνεύματος καὶ δυνάμεως. Τὸ κῆμα αὐτὸ μὲ φέρνει στὴν ἀλήθεια, ὅχι στὴν γελόια πάλῃ πού μὲ προκαλεῖς. Δυὸ μαζὺ ποτὲ δὲν βρῆκαν τὴν ἀλήθεια. Φεύγα.

ΑΧΑΣΘΗΡΟΣ Ἐν τούτοις λένε πῶς ἀπὸ τὴν ἀντιλογία βγαίνει τὸ φῶς.

KANT Ὁ Ἰησοῦς ἐσυγχώρησε τοὺς δημίους του, γιὰτὶ δὲν ξέρανε τί ἔκαμαν. Συγχωρῶ τοὺς φιλόνικους : ἡ φιλονικία εἶναι μεθύσι πού τοὺς ἐμποδίζει νὰ ξέρουν τί λέν.

ΑΧΑΣΘΗΡΟΣ Εἰλικρινῶς, χωρὶς πάθος, σοῦ ζητῶ νὰ μοῦ λύσεις τὸ ζήτημα αὐτό, ἂν ἤμπορεῖς. Ὁ χρόνος πού εἶναι ἐντὸς σου πῶς σὲ κάμνει καὶ γεροντᾷ καὶ σὲ ἀδυνατίζει ;

KANT Θὰ ἤμποροῦσα νὰ σοῦ ἀπαντήσω· πολλὰ πράγματα ἐντὸς μου εἶναι πού ἐνεργοῦν ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου.

ΑΧΑΣΘΗΡΟΣ Θὰ ἤμποροῦσες αὐτὸ ἔμπρός σὲ ἀκροατὰς. Σὲ μιὰν ἔφοδο ξιφομαχίας μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντικρούσει χωρὶς νὰ ὀπισθοχωρήσει. Σὲ στιχομυθία ὅμως δὲ μπορεῖς. Τότε γίνεσαι ἐσὺ ὁ ἐχθρός καὶ ὁ ἐπιπόλαιος λογᾶς.

KANT Ἐχεις δίκαιο... Ἄν σοῦ μιλήσω σὰν φίλος καὶ ὅπως μιᾷ κανεῖς μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του θὰ σοῦ ἔλεγα δυὸ πράγματα. Πρῶτο τὸ φαινόμενο Κάντ γεροντᾷ ὅχι ὅμως τὸ νοούμενο Κάντ. Ἔπειτα... (Τὰ μάτια του ὅμως ἀναρρουφιοῦνται, τὰ χαρακτηριστικά του προσώπου του συστέλλονται καὶ φέρνει τὸ χέρι του στὸ μέτωπό του.) Ἀκόμη αὐτὸς ὁ πόνος. Ἀδιάφορος ὅσο γιὰ πόνος... Ἡ ταραχὴ του ὅμως μοῦ φυγαδεύει πάντα τὴ σκέψη μου... Περὶ μενε... Τί ἔλεγα ; Ἀχ ! ναί, τὰ ξαναβρίσκω. Τὸ νοούμενο καὶ τὸ φαινόμενο, καὶ τὰ σχήματα καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ χῶρος... Καταλαβαίνεις ; Ἐντὸς μου τὰ σχήματα καὶ ἐν τούτοις ἐγὼ ἐντὸς τῶν σχημάτων ἂν θὰ μὲ θεωροῦσες ὅπως... ἢ ὅπως... (Τὸ χέρι του ταράσσεται πάνω στὸ μέτωπό του.) Καλὰ οἱ ὀτρεὲς πλέκονται. Καὶ τὰ γέροντά μου δάχτυλα πού τρεμουλιάζουν σπάνε τίς κλωστὲς προσπαθώντας νὰ τίς ξεπλέξουν... Πιὸ ἀπὸ κόμπους καὶ ἐρείπια... (Ἀφίνεται καὶ πέφτει στὴν πολυθρόνα του.) Δὲν μπορῶ πιά τίποτα νὰ σοῦ πῶ... δὲν μπορῶ τίποτα πιά νὰ πῶ στὸν ἑαυτόν μου... Δὲν καταλαβαίνω... Φεύγα : δὲν θέλω νὰ κλάψω ἔμπρός σου.

ΑΧΑΣΘΗΡΟΣ Γιατί ; Θὰ ἤθελα ἐγὼ νὰ κλάψω... Μένω. Διψῶ μὴ μπορώντας νὰ ξεδιψάσω στὰ δάκρυα μου, μὲ τὰ δάκρυα τοῦ ἄλλου... Κλάψε, κλάψε λοιπόν.

KANT Ὅχι ἔμπρός σου.

ΑΧΑΣΘΗΡΟΣ Κλάψε. Δὲν ἔγραψες παρὰ κούφιες λέξεις. Στὸ χωράφι σου ξεπετιέται τὸ φιλόδοξο ἄχρσο πού σπόρος κανεῖς δὲν τὸ βαραίνει.

KANT Πρὸ ὀλίγου τὸ χέρι μου ἐξύγιαξε τὰ στάχνα. Τὰ βρῆκα γεμάτα καὶ σκληρά.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Ἐσὺ ποὺ δὲν ἔννοεῖς τὸν ἑαυτόν σου, πῶς θὲς οἱ ἄλλοι νὰ σὲ καταλάβουν.

KANT Πρὸ ὀλίγου ἔννοοῦσα τὸν ἑαυτόν μου.

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Φαντασιοπληξία... Ἀσκημα θυμᾶσαι... Κλάψε, κλάψε λοιπόν.

KANT Ποτὲ ἔμπρὸς σὲ ἄνθρωπο δὲν ἔκλαιπα. Ἄν θὲς νὰ κλάψω φύγε. (Ὁ Ἀχάσβηρος δὲν κουνιέται ἀπὸ τὴ θέση του. Ὁ Κάντ χτυπᾷ κάποιον κουδοῦνι).

ΑΧΑΣΒΗΡΟΣ Φεύγω. Σ' ἀφίνω, ὥς τὸν πιὸ κούφιο καὶ τὸν πιὸ ἀκατανόητο σχολαστικό. Καὶ γελῶ χά! χά! χά! μὲ τὴν ἰδέα πῶς θὰ κλάψεις.

ΑΠΟ ΤΗΝ VIE DES LETTRES

ΜΕΤΑΦΡ. Β. Κ. Π.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΑ

ΓΕΩΡΓΟΥ ΒΡΙΣΙΜΙΤΖΑΚΗ: — Ο ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΟΣ

— Η ΑΤΟΜΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ἡ Ἑταιρεία «Tentatives d'Art» ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀτυχή δραματικὴν ἐκείνην ἀπόπειραν τοῦ κ. Ζ. Χατζό, μᾶς ἔδωκε δυὸ ψυχολογικὰς μονογραφίας τοῦ Γ. Βρισιμιτζάκη, τὸν «Ἐνθουσιασμό» (πρῶτο μέρος τῆς Διαθήκης ἐνὸς Φιλοσόφου) καὶ τὴν «Ἀτομικὴν Ἐπανάστασιν». Δυὸ βιβλία, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ προσοχὴ ἐκείνου ποὺ θὰ τὰ διαβάσῃ. Σὲ τοῦτο ἀκριβῶς τὸ σημεῖο ἔγκειται ἀρκετὸ μέρος ἀπὸ τὴν ἀξία τους, φτάνει νὰ γίνῃ νοητὸ τὸ τί θέλουμε νὰ ποῦμε. Καὶ βέβαια δὲν ἀρκεῖ ἡ προσοχή. Ἐκεῖνο ποῦ ἀπαιτοῦν αὐτὰ τὰ δυὸ σύντομα βιβλία, εἶναι περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀπλὴν προσοχή, ποῦ μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς πῶς συνθηματικά θυσιάζει κάθε ἀναγνώστης διαβάζοντας ἀπὸ συνήθεια ἢ ἀνάγκη βιβλία, ἀπαιτοῦν τὸ ἄμεσο ἐνδιαιφερόμενον του, τὴν ἰδίαν του τὴν ἐνέργειαν ἀνεπτυγμένην, τὴν τάσιν του, τὴν ἐσωτερικὴν πραγματικὴν πάλιν τῆς ἰδέας του, ἂν ζῇ μὲ ἰδέαν. Σοφοὶ ἄνθρωποι θὰ ποῦν ἴσως πῶς ὁ Βρισιμιτζάκης δὲν μᾶς ἔγραψε δὲ καὶ τίποτα καινούργιον, τίποτα ποῦ νὰ μὴ γνωρίζουμε. Ἀλλοίμονο, ὑπάρχουν σοφοὶ ἀρκετὰ εὐχολοιοὶ γιὰ νὰ ἐκστομίσουν αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν. Κι' ὅμως θὰ ἔφτανε νὰ πιστεύουμε, νὰ ζοῦμε, πραγματικά νὰ ζοῦμε, νὰ παλαιώμεν μὲ τὸ ἓνα δέκατο ἀπὸ τὰ ὅσα γνωρίζουμε, γιὰ νὰ εἴμαστε περὶ προχωρημένοι, περὶ ἀληθινοί, περὶ ἀνεξάρητοι, περὶ συνεννοημένοι μὲ τὸν ἑαυτόν μας. Καὶ ἡ ζωὴ μας στὴν πράξιν, στὸ θεῖο τοῦτο σύντομον, φανερώσει πόσο ἀπέχουμε ἀπὸ τὴν πραγματικὴν ἐκτίμησιν τῆς ζωῆς τῆς ἰδέας, τῆς ζωῆς στήν ἰδέαν. Ἀκριβῶς δὲ ὁ Βρισιμιτζάκης εἶναι τὸ ζωντανὸν παράδειγμα τῆς πνευματικῆς τοῦ ἐργασίας, εἶναι τὸ μοντέλον, πρὸς τὸ ὁποῖον σπερδόμεθα μόλις διαβασοῦμε τὸ ἔργον του, γιὰτὶ ἀπὸ τὴν πρώτη γραμμὴ ἔχουμε ἀσφαλῆ τὴν ἐντύπωσιν πῶς εἶναι ὁ ἴδιος ἐκεῖνος, ποῦ πρῶτος πιστεύει καὶ ζεῖ μέσα στὴ σκέψιν